

Nieuws van het Cultuurhistorisch Centrum Oldambt

Elke maand informeert het Cultuurhistorisch Centrum Oldambt u op deze pagina met verhalen en activiteiten rondom erfgoed en cultuurhistorie. Gelukkig kunnen we sinds 5 juni weer genieten van erfgoed en cultuur, o.a. in de musea in onze regio. Het Klokkengieterijmuseum in Heiligerlee zat niet stil en verrijkte de prachtige klokkencollectie met een informatiepresentatie over de familie Van Bergen.

Op pagina 19 alvast in het kort het verhaal van dit klokkengietersgeslacht. Ook organiseert het CHC na de zomer weer een echte Open Monumentendag: we blikken alvast voor-

uit. En dit keer een aflevering van WegWijs in Oldambt die u uitnodigt naar Nieuwolda te gaan: na een fietstocht door de graanvelden kunt u daar deze zomer eens gaan kijken bij De Streep.

Wij wensen u een hele mooie en gezonde zomer! We hopen u op zaterdag 11 september dan weer in levende lijve te mogen begroeten op Open Monumentendag: wij kijken ernaar uit!

Meer info en abonneer u op onze digitale nieuwsbrief via www.chcoldambt.nl. Bezoekadres: Esbörgstraat 1, Scheemda.

Postadres: Brugstraat 2, 9679 BR Scheemda.
Tel: 06-12461849 (woens- en donderdag)
E-mail: info@chcoldambt.nl

WegWijs in Oldambt - De smalle of de brede Streep in Nieuwolda?

Straten met de naam 'De Streep' komen weinig voor. Er zijn er slechts drie in Nederland: in Assendelft, Eindhoven én Nieuwolda. Niet alleen de naam komt overeen, ze lopen ook alledrie dood. Is de Nieuwolder Streep verder wel een 'gewone' straat: een geplaveide weg, voornamelijk tussen twee rijen huizen in stad of dorp? Maar 'ns kijken.

Links of rechts?

Wie in de dorpskern bij de Hamrikkerklap (brug) naar het zuiden afbuigt, passeert het bord De Streep en heeft dan voor seniorencomplex De Horst (1993) de keuze: de weg links of het pad rechts?

De weg? Dan kom je langs de toegang van De Horst (nrs. 1 en 2), de achterzijde van een rij woningen en aan het eind bij een rond pleintje met toegang naar Museumgemaal De Hoogte (nr. 19). Tegenover de huizenrij ligt de Nieuwolder Dierenborg, op een terrein dat altijd groenland is gebleven. Dit in tegenstelling tot vele landerijen rond Nieuwolda; de veepest van midden 18e eeuw zette veel boeren ertoe aan grasland om te ploegen en over te gaan tot akkerbouw.

De huizen die we aan de achterkant passeerden... staan die eigenlijk wel aan De Streep? We zien achtertuinen, garages en schuren, sommige van een huisnummer voorzien.

Het pad tussen de huisnummers 9 en 11 volgend, staan we al snel voor het Termunterzijldiep en alsnog op het pad dat we rechts hebben laten liggen. Dáár vind je de voorgevels, huisnummers en brievenbussen op een lange, smalle strook grond langs het 'Zieldiep' tot aan het Museumgemaal. Als stoomgemaal in 1892 gebouwd om het overtollige water van Kattendiep en Nieuwediep uit te slaan in het Zijldiep. Dit pad moet wel de échte Streep van vroeger zijn. Het woordenboek geeft immers als betekenis: lange, smalle lijn of strook (terrein van zekere breedte langs een grens).

Een doalders plekje

Een doalders plekje. Ja, dat is het. Het was al vroeg een geschikte plaats om je te vestigen: wat hoger gelegen grond, op de ruimte en kort aan de kruising van land- en waterweg. Kaartenmaker Th. Beckeringh tekende in 1756 op deze plek geen behuizing; Meijer zette in 1832 een rijtje woningen op de kaart. Vanwege de ligging en vorm van deze strook grond werd het mogelijk in de volksmond al de Strep of Streep genoemd. In 1851 werd de gemeente officieel verplicht alle straten te voorzien van een naam. De huizen aan het Zijldiep kwamen zo officieel aan de 'De Streep' te staan. Later wordt de naam ook gebruikt voor de weg aan de

achterzijde, die dan in de jaren negentig van de vorige eeuw op de kaart verschijnt.

Een doalders plekje, maar...

In 1913 richtten de inmiddels 17 bewoners van 'De Streep' zich "eerbiedig tot de achtbare Heeren (Burgemeester en Wethouders) met het beleefd verzoek nu de winter weder in aantocht is en daar meede de donkere avonden wel te willen bewerken dat een behoorlijke straatverlichting op de Streep worde gebracht. Het is beslist gevaarlijk zoo als de streep voor heen word verlicht het pad daar op te passeeren. Dat het pad bovendien hobbelig en hellend is naar het waterkant, verhoogt dit het gevaar. Redenen waarom wij uwe achtbare Heeren beleefd doch dringend verzoeken hier in wel verbeteringen te willen aanbrenge-".

Gewoonlijk neemt de gemeente onderhoud en de kosten van de lantaarnopsteker voor haar rekening op voorwaarde dat bewoners zelf een paal met complete lantaarn plaatsen. Burgemeester en Wethouders menen "dat er in dit geval motieven zijn, niet aan dat beginsel vast te houden, aangezien de financiële toestand van adressanten het zoo niet onmogelijk, dan wel bezwarend maakt aan de gestelde voorwaarde te voldoen, terwijl de situatie het daar ter plaatse, waar het betrekke-

De Streep met Zijldiep in Nieuwolda in 1930-1935 (collectie De Wal / Cultuurhistorisch Centrum Oldambt)

lijk smalle voetpad over zijne geheele lengte onmiddellijk loopt langs het Termunterzijldiep, noodzakelijk maakt bij donkere avonden verlichting aan te brengen." De Streep krijgt drie paitereu-lielanteerns.

Een ommetje

Het langgerekte lintdorp Nieuwolda biedt meerdere mogelijkheden voor het maken van een ommetje. De Streep is een uitstekend startpunt voor één daarvan; hij loopt namelijk niet voor alle verkeer dood. Een fiets-/wandelpad met bruggen over

Kattendiep, Nieuwediep en Zijldiep voeren langs Dierenborg, Museumgemaal, boorden van het Zijldiep en door het Nieuwolder bos. Tijdens de koolzaadbloei kunt u extra genieten van het 'Golden Hammerk'. Wie weet staat dan ook het Museumgemaal voor u open.

Landkaarten van De Streep door de eeuwen heen; van 1756 tot 2021

Vooruitblik op de Open Monumentendag Oldambt

Zaterdag 11 september aanstaande: Gratis genieten van ons rijke en bewogen erfgoed! Heeft u het ook zo gemist tijdens de lockdown: het genieten van cultuur en erfgoed? Gelukkig kunnen we er vanaf deze maand weer op uit! Ook dit jaar doet Oldambt op 11 september voluit mee aan de Open Monumentendag. Gaat u ook op zoek naar de rijkdom aan oude Groninger kerken, molens, boerderijen en andere bijzondere locaties? Vrijwilligers van meer dan 18 locaties zetten tussen 11.00 en 16.00 uur de deuren van 'hun' monument wijd voor u open en vertellen graag de verhalen. De toegang is gratis en op verschillende plekken zijn activiteiten te beleven. Een extra reden om eens fa-

milie of vrienden van elders uit te nodigen en ons boeiende erfgoed te laten zien.

Nieuwe locaties

Momenteel werkt het CHC samen met de verschillende monumentbeheerders aan de invulling van de dag. Ons jaarthema is: leermoment. Over ieder monument valt immers iets te leren. Nieuwe locaties die dit jaar meedoen zijn de Westerse molen/molen Zeldenrust in Nieuw Scheemda en boerderij Hoogheem in Nieuwolda. De Westerse molen is de enige poldermolen in het Oldambt en recent gerestaureerd. Boerderij Hoogheem is de oudste boerderij (1771) in het Oldambt, en door de gedreven eigenaren de laatste jaren omgetoverd tot overnachtingslocatie. Ook de kerk Anno 1515

in Scheemda doet dit jaar weer mee aan het programma. Bij Museumboerderij Hermans Dijkstra in Midwolda kunt u opnieuw genieten van het boerenerffestival. In historische sfeer nemen vrijwilligers u mee terug naar leven en ambacht in de graanre-

publiek. In Finsterwolde staat de geschiedenis van de losstaande kerktoren centraal, die precies 200 jaar geleden werd gebouwd naar Venetiaans voorbeeld. Alvast meer weten? Op www.openmonumentendag.nl vindt u alle opengestelde locaties, typ

daarvoor bij de zoekfunctie: Oldambt. Of zoek op de kaart.

Routeboekje

Vindt u het leuk een route met auto of fiets te volgen? Dan hebben we voor u een mooie route langs alle deelnemende monu-

menten. Het routeboekje komt kort voor 11 september beschikbaar via onze website en op de dag zelf op de deelnemende locaties. Schrijft u zich nu op onze website in voor de digitale nieuwsbrief, dan mist u straks niets: www.chcoldambt.nl.

Nieuws van het Cultuurhistorisch Centrum Oldambt

Klokkengieterij - torenuurwerken - brandspuiten 1795

De familie Van Bergen - van broeders tot rivalen

JOOST VAN LINGE

Gedurende bijna 200 jaar heeft de familie Van Bergen een prominente rol gespeeld in het Oldambtster industriële landschap. Het karakteristieke fabriekspand aan de Provincialeweg in Heiligerlee, dat in 1863 werd betrokken, is bewaard als monument van bedrijf en techniek en is als Klokkengieterijmuseum te bezoeken.

Andries Heeres van Bergen vestigde zich in 1789 vanuit Duitsland in Midwolda. In 1795 goot hij zijn eerste klokken. Aanvankelijk met wisselend succes, maar het bedrijf zou met vallen en opstaan tot 1980 blijven bestaan. Andries Heeres werd opgevolgd door zijn zoon Udo Andries, maar dat werd geen onverdeelde succes. Uiteindelijk trad Udo in dienst van zijn zoon Andries Heero II; daarna zouden nog drie generaties Andries Heero aan het roer komen te staan.

Andries Heero II timmerde aan de weg en verwierf opdrachten voor klokken en brandspuiten aan beide zijden van de grens. De werkplaats in Midwolda werd te klein. Aanvankelijk zocht hij naar een geschikte locatie in Duitsland, maar de grond was daar te duur. Uiteindelijk vond hij een geschikte locatie in Heiligerlee. In 1863 werd de nieuwe fabriek, die hij zelf had ontworpen, in gebruik genomen. In 1871 keerden zijn broers Berend en Hero na onenigheid terug naar Midwolda en begonnen daar een eigen gieterij en brandspuitenfabriek. Beide bedrijven zouden elkaar tot het einde toe blijven bestrijden.

In 1893 namen de zonen van Andries Heero II, Udo Jurrien en Andries Heero III het bedrijf over, inclusief twee bijbehorende steenfabrieken. Een daarvan werd in 1896 openbaar verkocht; de tweede, 'Werklust', ging bij een boedelscheiding in 1906 over naar Udo Jurrien; Andries Heero III zette de gieterij voort.

De jaren '20 en '30 waren buitengewoon succesvol, onder meer omdat het bedrijf er nu in slaagde om goed gestemde beaarden te maken. Andries Heero III overleed in 1939. Zijn zoon Andries Heero IV weigerde iedere medewerking met de bezetter en werd gedwongen de productie te beperken tot brandspuiten. Een groot aantal klokken werd begraven in de tuin van de familie en overleefde zo de 'klokkenvordering'.

Na de oorlog ging het de gieterij aanvankelijk voor de wind. Er was een grote vraag naar vervangers van geroofde of beschadigde klokken, maar aan het einde van de jaren '50 was de goede tijd voorbij. Er werden minder kerken gebouwd en de vervangingsvraag daalde, maar de concurrentie nam toe en modernisering bleven achter. In 1951 werd de 'brandweerafdeling' onder de naam 'Berwi' afgesplitst. In 1976 ging Berwi failliet; de activiteiten werden voortgezet door Ziegler.

Klokkengieterijmuseum

In 1980 werd de gieterij in Heiligerlee gesloten. Na een periode van verval werd het fabriekspand als scholingsproject gerestaureerd. In 1987 opende het Klokkengieterijmuseum er zijn deuren. De sluiting van de fabriek in Heiligerlee betekende echter

Familieportret: v.l.n.r. Andries Heero III, Andries Heero IV, Harmannus Tjapko, Tjapko Andries, Jan Jurrien, Ena Waalkens (echtgenote van AH III).

niet het einde van het klokkengietersambacht in het Oldambt: in Finsterwolde is Klokken- en Kunstgieterij Reiderland van Simon Laudy nog volop in bedrijf. Naast onder meer de verzameling bijzondere klokken en de gietoven is in het Klokkengieterijmuseum sinds deze maand een ruim 7 m breed overzicht te zien van de geschiedenis van de ondernemers Van Bergen. Hoogte- en dieptepunten van zowel het bedrijf in Heiligerlee, als dat in Midwolda, Berwi en activiteiten in de Verenigde Staten worden belicht aan de hand van foto's en documenten. De presentatie kwam tot stand met medewerking van de heer A.H. van Bergen, Klaas Haan en Simon Laudy.

Voor een uitgebreide geschiedenis van het familiebedrijf Van Bergen zie Klaas Haan 'De Klokkengieters Van Bergen - Van Midwolda naar Heiligerlee 1795 - 1980'.

Bezoek en openingstijden

Voor een bezoek aan het Klokkengieterijmuseum kunt u zich alvast voorbereiden op de website www.museaheiligerlee.nl. De openingstijden van de musea zijn op dinsdag t/m vrijdag tussen 10.00 en 17.00 uur, op zondag van 13.00 tot 17.00 uur.

Andries Heero IV

Prachtige groente- en een natuurtuin voor educatie

Basisschool De Meerkant heeft al 10 jaar een schooltuin

LONNEKE MELLENS

Aan de rand van het Oldambtmeer ligt Brede School De Meerkant op de scheiding van Oostwold en Midwolda. Hierin zijn twee scholen ondergebracht, CBS De Lichtboei en OBS De Noordkaap. Naast het de-

len van het schoolgebouw, delen ze ook een uniek stukje grond: de gezamenlijke schooltuin. Inmiddels tien jaar kunnen de leerlingen buiten bezig zijn in de tuin.

Mooie educatieve plek

De schooltuin ligt enigszins verscholen tussen sporthal De

Rietkraag en de dijk van het Oldambtmeer. Een mooie educatieve plek waarbij de leerlingen betrokken worden in het hele proces van grond voorbereiden, zaaïen en poten, onderhouden en oogsten. Emmo Meijer is een vrijwilliger die vanaf de start er bij betrokken is. Samen met Anna, Hilta, Fokko, Wim en Jivka wordt het perceel onderhouden. "We hebben de tuin opgedeeld in een groentetuin en een natuurtuin. De kinderen komen in kleine groepjes met de leerkracht en gaan dan aan de slag. Soms zijn wij als vrijwilligers er ook bij, maar niet altijd." De geoogste producten mogen de leerlingen mee naar huis nemen.

Niet alleen leren uit een boek

"Steeds meer scholen bedenken dat een schooltuin educatief veel kan bijdragen en willen dit opstarten. Wij hebben het al tien jaar," zegt directeur Jan Paul Siebelink van OBS De Noordkaap. "Niet alleen leren uit een boekje en van foto's maar live de tuin in en ontdekken." Christa Bentum van CBS De Lichtboei vult aan:

© QUINTIN STOETMAN

"Hoe leuk dat we tijdens ons wekelijkse lees halfuurtje gewoon naar buiten kunnen, de kinderen dan zelf mogen kiezen waar ze gaan lezen. En dan een leerling liggend in de tuin zien lezen, dat is toch prachtig."

Met het 10-jarig bestaan van de schooltuin, werden een aantal genodigden gevraagd een kijkje te komen nemen. Leerlingen verzorgden de catering en de vrijwilligers en kinderen toonden trots de tuinen. Ook een aantal

sponsors waren aanwezig. De huidige opbergshuur is aan vervanging toe, dus meerdere kanalen worden aangeboord dit te realiseren.

